

UNIWERSYTET OPOLSKI

Instytut Historii

Streszczenie rozprawy doktorskiej mgr Ryszarda Kwiecińskiego

„Jakub Hoffman (1896-1964). Studium biograficzne”

Przygotowanej pod kierunkiem

dr hab. Piotra Pałysa, prof. PIN-IŚ (promotor)

oraz dr hab. Adriany Dawid, prof. UO (promotor pomocniczy)

Dysertacja przedstawia sylwetkę Jakub Hoffmana, legionisty, polityka, nauczyciela, działacza społecznego i oświatowego doby II Rzeczypospolitej, historyka, redaktora „Rocznika Wołyńskiego” oraz ambasadora pojednania narodów zamieszkujących wschodnie rubieże Rzeczypospolitej. Nieliczne opracowania poświęcone Hoffmanowi, skromne biogramy oparte na ograniczonej bazie źródłowej, często mające jedynie charakter reminiscencji ich autorów, pomijają wiele istotnych etapów jego życia, minimalizując tym samym jego zasługi dla Kraju, a w szczególności dla Wołynia, z którym utożsamiał się do śmierci.

Głównym założeniem pracy jest możliwie rzetelne odtworzenie biografii tej postaci i opisanie jej aktywności przejawianej w roli żołnierza, działacza oświatowego, animatora poczynań kulturalnych i naukowych, a także funkcjonariusza państwowego, przedstawiciela obozu władzy i uczestnika powojennej emigracji.

Bazę źródłową dysertacji stanowią materiały zgromadzone w zagranicznych i polskich archiwach i bibliotekach. Szczególną rolę odgrywają słabo dotąd przebadane zasoby Państwowego Archiwum Obwodu Rówieńskiego (zawierające materiał dokumentujący działalność polityczną, naukową, społeczną i zawodową Hoffmanów) oraz materiały przechowywane w Instytucie Polskim i Muzeum im. Sikorskiego w Londynie. Bazę źródłową pracy poszerzono o materiały legislacyjne zgromadzone w Bibliotece Sejmowej oraz akty prawne ogłaszane w oficjalnych publikatorach urzędowych, wydawanych przez właściwe organa władzy państwowej i samorządowej. W pracy wykorzystano również archiwalia związane z osobą Jakuba Hoffmana, przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Ramy chronologiczne dysertacji odnoszą się do kolejnych etapów życia i działalności Jakuba Hoffmana i zamykają się pomiędzy rokiem 1896 a 1964. Praca ma układ chronologiczno-problemowy i składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia.

Dysertację uzupełniono bibliografią oraz spisem zamieszczonych w pracy ilustracji. W aneksie nr 1 do dysertacji zamieszczono wykaz prac opublikowanych na łamach poszczególnych tomów „Rocznika Wołyńskiego”. Aneks nr 2 zawiera niepublikowany dziennik Jakuba Hoffmana ze służby w 1 Pułku Piechoty I Brygady Legionów Polskich, scalony z licznymi fragmentami przechowywanymi w zbiorach Państwowego Archiwum Obwodu Rówieńskiego.

W rozdziale pierwszym zarysowano krąg rodzinny Jakuba Hoffmana oraz jego zaangażowanie w walkę o niepodległość Polski i obronę jej granic. Początki jego życiowej drogi to działalność w ruchu strzeleckim, następnie walka o Niepodległą w szeregach I Brygady Legionów. Udział w wojnie z Rosją sowiecką to kolejny etap jego frontowych zmagani, po wstąpieniu w szeregi odrodzonego Wojska Polskiego.

W rozdziale drugim najwięcej miejsca poświęcono jego związkom z Wołyniem, gdzie osiadł w 1923 r. Będąc legionowym weteranem dołączył do grona tworzącej się elity piłsudczykowskiej, nadając ton życiu społecznemu i kulturalnemu Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej, a zwłaszcza, będącego za sprawą mozaiki narodowościowej, etnicznej i wyznaniowej obszarem szczególnym, Wołynia.

Zaangażowanie Hoffmana w politykę na szczeblu lokalnym oraz późniejsze jego poczynania na niwie poselskiej opisano w rozdziale trzecim. Widoczna aktywność w szeregu działających na Wołyniu organizacji społecznych i zawodowych otworzyła mu drogę na warszawskie salony polityczne. Należąc do ścisłego grona współpracowników wojewody Henryka Józewskiego wziął czynny udział w tzw. eksperymencie wołyńskim. Mandat poselski otrzymał w 1935 r., z ramienia obozu sprawującego władzę.

W rozdziale czwartym opisano losy Hoffmana w latach 1939-1942. Po wkroczeniu Armii Czerwonej na wschodnie tereny Rzeczypospolitej przystąpił do organizowania na Wołyniu działalności konspiracyjnej. Poczynania te przerwało zesłanie za Ural, w trakcie którego został aresztowany i uwięziony. Usiłując wykorzystać wszelkie możliwości wydostania się z niewoli podpisał zgodę na współpracę z NKWD. Po zwolnieniu z sowieckiego więzienia pracował jako łącznik ambasady przy 6. Dywizji Piechoty w Uzbekistanie, zajmując się cywilami zgromadzonymi wokół miejsc stacjonowania polskich jednostek wojskowych.

Po ewakuacji wraz z Armią Polską do Iranu pełnił obowiązki kierownika Wydziału Kulturalno-Oświatowego i Szkolnego Delegatury Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. W 1944 r. rozpoczął się kolejny etap jego wojennej tułaczki, w którym przypadła mu rola referenta kulturalno-oświatowego oraz nauczyciela szkół dla polskich dzieci rosyjskich na

Czarnym Łądzie. Pobyt Hoffmana w Iranie i tułaczkę po Afryce Wschodniej opisano w rozdziale piątym.

Ostatnie lata życia Hoffman spędził na emigracji w Wielkiej Brytanii, pracując jako niewykwalifikowany robotnik. Działalność naukową i społeczną kontynuował pomimo ciężkiej choroby, pozostając do śmierci w kręgu elity polskiej emigracji. Ten wycinek losów Hoffmana opisano w rozdziale szóstym.

W badaniach nad genezą odrodzenia państwowości polskiej trudno przecenić rolę pamiętników i innych dokumentów prywatnej proweniencji. Załączony do dysertacji w formie aneksu dziennik Jakuba Hoffmana z czasów służby w 1 Pułku I Brygady Legionów Polskich, pisany bez literackich aspiracji i emocji z perspektywy legionowego podoficera, to cenne i warte do szerszego wprowadzenia w obieg naukowy źródło do dziejów Legionów Polskich i ich udziału w walkach na froncie I wojny światowej.

Czeladź, 29.04.2024 r.